

Lämpimänrouheita nuolaisuja fennougristiikkaan

Ulla-Maija Kulonen

Johanna Laakso: *Karhunkieli. Pyyhkäysjä suomalais-ugrialaisten kielten tutkimukseen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1999. 129 s.*

Vuoden tiedekirjaa 1999 valinnut raati noteerasi kunniamaininnalla Johanna Laakson suomalais-ugrialaisten kielten tutkimukseen johdattelevan kirjasen *Karhunkieli*, joka on tarkoitettu tekijän sanoin pyyhkimään mytologian pölyjä suomalais-ugriaisuuden käsitteen yltä ja johdattelemaan asiasta kiinnostuneita nykyaikaisen fennougristiikan pariin. Kyseessä on siis aivan perustasolta lähtevä johdanto, jollaisen tarpeellisuus on viime aikoina entistä selvemmin tullut esiin. Kirjan toivotaan kuluvin niin yliopisto-opintoja suunnittelevien nuorten kuin asiasta muuten kiinnostuneiden maallikoidenkin käsissä. Näin perustasolta lähtevää johdatusta fennougristiikkaan ja ylimalkaan kielentutkimukseen, lingvistiikkaan, ei toistaiseksi ole ollut saatavissa.

Mistä kielentutkimuksessa on kyse?

Laakso on ottanut itselleen haasteellisen ja tärkeän tehtävän selittää mahdollisimman yksinkertaisesti ja perusteellisesti, mistä kielentutkimuksessa on kysymys. Samalla hän oikoo tavallisimpia harhakäsityksiä suomalais-ugrialaisten ja heidän kielellisten ja muiden juuriensa ympäriltä ja siitä mitä näiden perustella kernaasti päätellään. Niin ikään tulee selvitettyä sekin, miten kieltä ylimalkaan kannattaa ja pitää vertailla, jos halutaan jotain selvyyttä niiden mahdollisesti yhteisestä alkuperästä. Tällä hetkellä tuntuu jälleen siltä, että jostain kummallisesta syystä suuren yleisön keskuudessa on jatkuva tilaus mitä mielikuvituksellisemmille arveluille suomalaisten esihistoriasta, missä fennougristitkin sitten joutuvat »viran puolesta» toimimaan erotuomareina ja väärin johtopäätösten oikojina.

Johanna Laakson johdatus kielen olemukseen varmasti tempaa mukaansa sellaisen, joka ei ole aiemmin tullut pohtineeksi kysymystä maailman kielten moninaisuudesta. Lukijan silmät avautuvat huomaamaan, että ajatus kansallisvaltioista ja niissä käytettävistä kansalliskielistä on maailman, ja Euroopankin, mittapuussa pikemminkin poikkeus kuin sääntö (ja Suomikin kuuluu siis tässä säännön piiriin!). Samoin suomen kieli jo kohtalaisen hyvin tunnettuine varhaisvaiheineen ja kielisukulaisineen on maailman mitassa harvinaisuus, kun eri puolilta löytyy määrättömästi kieliä, joiden sukulaisuussuhteet ovat suurelta osin hämärän peitossa. Ahaa-elämys syntyy myös siitä, että kielen ja murteen erottaminen toisistaan ei olekaan lainkaan yksinkertaista, ja kielen määrittäminen riippuu useista tekijöistä. Kirjan ilmestymisen jälkeen on itse asiassa suomalais-ugriaiseen kielikuntaankin tullut yksi kieli lisää, kun meän kieli sai Ruotsissa pitkän kädenväänön jälkeen virallisen aseman.

Mitä fennougristiikka on - ja mitä ei

Laakson johdatus kielioppiin on yksinkertaisuudessaan onnistunut. Kielioppi ei ole vain oikeiden ja väärin ilmausten erottelua vaan ennen kaikkea se selittämistä, miten kieli hoitaa kommunikatiivisen tehtävänsä. »Kaikki kieliopit vuotavat» on erinomaisen hyvä otsikko jaksolle, jossa selitetään kieliopin peruskäsitteitä ja eri kuvaustapoja. Kielihistorian metodit esitellään pätkinäankuessa, ja tutuksi tulee niin sanaston historian (etymologian) perusteet kuin historiallisen muoto-opinkin selittäminen sisäisen rekonstruktion avulla. Suomen kieli on mainio esimerkki siitä, miten kielihistorialliset muutokset vieläkin näkyvät jokapäiväisessä puheessa sanojen taivutuksen epäsäännöllisyytenä.

Yleiskatsaus fennougristiikkaan mahdolluttaa kymmeneen sivuun tieteenalan historian tärkeimmät vaiheet, nykytilan tarkastelun ja uudet haasteet raikkaalla ja tuoreella tavalla. Suomalais-ugriaisuuden kielellinen todistusaineisto esitellään niin ikään pätkinäankuessa, ja kolmantena kokonaisuutena tässä jaksossa pureudutaan suomalais-ugriaisuuden nykypäivään. Tässä, kuten kirjassa kautta linjan, valaistaan yksityiskohtia ja joitakin pääperiaatteitakin taitavasti kootuilla tietoikkunoilla, joita on lähes joka toisella tai joka kolmannella sivulla. Näitä useimmiten sivun täyttävät laatikot tuovat esiin rinnakkain uutta ja vanhaa fennougristiikkaa, usein osoittaen molempien parhaita puolia. Tietolaatikoissa esitellään lisäksi yksityiskohtaisia perustietoja kuten kielikunnan ja sen eri kielten (uudet ja vanhat) nimitykset (sekä

kahtalaisten nimitysten syyt), puhujatilastot sekä esimerkiksi lukusanat yhdestä kymmeneen eri kielellä, jotka valaisevatkin oivallisesti kielten välistä sukulaisuutta sanatasolla.

Oman lukunsa kirjassa on saanut itämerensuomalainen kieliperhe, joka onkin tietysti suomalaisten lähin sidos kielisukulaisuuteen yleensä. Itämerensuomalaiset kielet esitellään niin nykytilan kannalta kuin historiallisestikin kantasuomen perillisinä. Erikseen suomalais-ugrilaisista kielistä ja niitä puhuvista kansoista esitellään virolaiset, saamelaiset ja unkarilaiset. Kaikilla näillä on omat historiaan ja nykyisyyteen liittyvät erikoispiirteensä. Erityisesti Viro- ja Unkari-kontakteissa on vanhalla heimotyölläkin tärkeä merkityksensä, jota ei sovi kokonaan unohtaa, vaikka kiinnostusta nyt hienovaraisesti ohjaillaankin modernimpaan suuntaan ja muistutetaan siitä, mitä näiden kielten ja kulttuurien harrastus voi tuoda niin EU-Suomelle (puhumattakaan tulevista EU-Unkarista ja EU-Vihosta) kuin kielen- ja kulttuurintutkimukselle laajemminkin.

Loppuluvussa piirretään vielä ehjä kaari vanhoista tieteen moniottelijoista (kuten M. A. Castrén, jonka viran perillisinä Helsingin yliopistossa on monta laitoksellista tutkijointa ja opettajia) 1900-luvun tieteiden eriytymisen ja tieteenaloittaisen syvenemisen kautta 2000-luvun monitieteisiin tutkimusnäkökulmiin ja opintokokonaisuuksiin. Kaikki tänä koskettaa mitä suurimmassa määrin nimenomaan fennougristiikkaa.

Kirja valottaa kaiken kaikkiaan erittäin terävästi sitä, mitä fennougristiikka on ja myös mitä se ei ole. Lisäksi teksti on niin elävää ja innostavaa, että voi vain toivoa, että mahdollisimman moni muukin kuin jo fennougristiksi ryhtynyt sattuisi saamaan kirjan käteensä ja kokemaan karhunkielen lämpimänrouhean nuolaisun.

Raikas ja selkeä painoasu

Johanna Laakso on itse taistanut kirjan, ja myös painoasun raikkaudesta ja selkeydestä voidaan tekijää onnitella. Mainitsin jo yllä erinomaiset tietolaatikot. Toisen erityismaininnan ansaitsee juokseva yläteksti, jossa jokaisella sivulla annetaan houkutteleva vihje sivulla käsitteilyssä olevasta aiheesta. Pari esimerkkiä näistä täkylauseista ovat »Yksinäiset kielet ja muinaisuuden arvoitukset», »Missä itämerensuomalaisessa kielessä on q-kirjain?» (katsokaa itse!), »Venäjä on paljon muutakin kuin venäläisyyttä», »Haudan partaalta henkiin?» »Oi terve, Magyar!», »Kielisukulaisuus ei selitä kaikkea». Mika Launiksen taiteilema humoristinen kansi on hurmaava, ja istuu hyvin yhteen kirjan sisällön ja tyylin kanssa. Kerrassaan positiivinen lukukokemus!

Kirjoittaja on suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori Helsingin yliopistossa.